

تحلیل هندسی تاقدیس بنه کوه (زاگرس)

نویسنده: مهران آرین* و ثریا کشاورزی دانا*

* دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات، تهران، ایران.

تاریخ پذیرش: ۱۳۸۶/۰۶/۰۴

تاریخ دریافت: ۱۳۸۶/۰۱/۲۷

چکیده

تاقدیس بنه کوه با درازای ۴ و ۲۵ کیلومتر و پهنای ۷ تا ۱۷ کیلومتر و راستای چپه شمال باختری - جنوب خاوری، یکی از تاقدیس‌های واقع در منطقه فارس ساحلی (کمر بند چین خورده ساده زاگرس) می‌باشد. سازند گچساران، هسته در حال فرسایش این تاقدیس را تشکیل داده است. در این مقاله، عناصر سبک چین آشکار شده و سازوکار چین خوردگی از نوع جدایشی نامتقارن بر روی سازند هرمز تشخیص داده شد. با توجه به شباهت تاقدیس بنه کوه با تاقدیس هرنگ و قرار گرفتن آنها در راستای یکدیگر تاقدیس هرنگ به عنوان ادامه شمال باختری تاقدیس بنه کوه مطرح شد. نقشه خطوط همتر از زیرزمینی رأس گروه دهرم (مخزن گاز) نیز تهیه شد و بلندترین نقطه ارتفاعی بستگی باختری آن در بخش باختری تاقدیس برای حفاری مناسب تشخیص داده شد.

کلیدواژه‌ها: تاقدیس بنه کوه، زاگرس، سبک چین، گروه دهرم

۱- مقدمه

سنگ‌های آذرینی که همراه این نمک‌ها دیده شده‌اند بازالت، کوارتز پورفیری، کراتوفیر، تراکیت به همراه کانی‌هایی از قبیل کلسیت دولومیت، همتیت، پیریت، ایلمنیت، اپیدوت، آپاتیت، گوگرد و غیره می‌باشد و در اشکال شبه گنبدی، گنبدی و به هم ریخته در دو میل تاقدیس به سطح زمین راه یافته‌اند. بررسی‌ها نشان می‌دهند که جنبش‌های زمین‌ساختی و حرکت به سوی بالا در گنبد نمکی هرنگ واقع در میل باختری تاقدیس بنه کوه و گنبد نمکی زندان در میل خاوری آن در حال حاضر نیز ادامه دارد. تأثیر فعالیت‌های زمین‌ساختی و انحلالی، حفره‌ها و ناهمواری‌های کیفی شکلی را بر بام گنبد‌های نمکی به وجود آورده است. در هر حال عناصر سبک تاقدیس بنه کوه عبارتند از:

۱-۴. استوانه‌های بودن

بر اساس موقعیت‌های لایه‌بندی برداشت شده، تاقدیس بنه کوه در بخش باختری یک چین نامتقارن است. شیب یال پشتی از ۱۱ الی ۱۷ درجه متغیر است. شیب یال جلویی نیز از ۱۳ الی ۵۲ درجه در تغییر است.

۲-۴. تقارن

تاقدیس بنه کوه یک تاقدیس نامتقارن با تمایل چپه به سمت جنوب باختری در بخش باختری است.

۳-۴. سبک یک سطح چین خورده

با توجه به رخنمون قابل توجه بخش گوری سازند میشان، رأس آن به عنوان سطح آزمون مورد بررسی‌های ذیل قرار گرفته است (شکل ۴).

- نسبت ظاهری

نسبت ظاهری (P) یا نسبت دامنه به نصف طول موج چین در بخش خاوری و باختری تاقدیس بنه کوه اندازه‌گیری شده است. با توجه به مقادیر محاسبه شده در بخش‌های خاوری ($P_E = 0.1$) و باختری ($P_W = 0.13$)، یک چین وسیع را تشکیل داده است.

- فشردگی

زاویه بین یالی (۲) تاقدیس بنه کوه از ۱۳۵ درجه در بخش خاوری تا ۱۰۸ درجه در بخش باختری تغییر می‌کند. بدین ترتیب، زاویه چین خوردگی (۱) آن از ۴۵ تا ۷۲ درجه در تغییر است و باید بخش خاوری را یک چین ملایم و بخش باختری را یک چین باز به شمار آورد.

- نوک دار بودن

نوک دار بودن (b) یا انحنای نسبی چین در محل بستگی آن (Twiss & Moores, 1992)،

در این مقاله، هندسه تاقدیس بنه کوه (نگاره ۱)، مورد بررسی قرار گرفته است. دلیل انتخاب این تاقدیس نیز، وجود گروه دهرم (مخزن گاز) در این بخش از زاگرس بوده است (شکل ۱). بر همین اساس، سعی شده تا افزون بر عناصر سبک چین، سازوکار آن نیز مورد بررسی قرار گیرد. برای این منظور ۴ نیمرخ عرضی به روش باسک تهیه شد و نقشه خطوط همتر از زیرزمینی رأس گروه دهرم تهیه شد.

۲- موقعیت جغرافیایی

تاقدیس بنه کوه بین عرض‌های جغرافیایی ۲۶° و ۲۷° و ۲۸° و ۲۹° شمالی و طول‌های جغرافیایی ۲۸° و ۳۵° و ۳۰° و ۳۵° خاوری و در ۳۰ کیلومتری جنوب خاوری بستک و ۴۰ کیلومتری شمال باختر بندر لنگه واقع شده است و یکی از تاقدیس‌های واقع در ایالت زمین‌شناسی فارس از زیرحوضه فارس ساحلی (کمر بند چین خورده ساده زاگرس) می‌باشد (شکل ۱).

درازای این تاقدیس ۴ و ۲۵ کیلومتر و پهنای آن بین ۷ تا ۱۷ کیلومتر است. فرازای چکاد آن ۱۱۲۶ متر در بخش باختری است (شکل ۲- الف).

۳- موقعیت زمین‌شناسی

تاقدیس بنه کوه در کمر بند چین خورده ساده زاگرس از تقسیم‌بندی (Berberian 1995) قرار دارد و راستای عمومی آن، شمال باختری - جنوب خاوری است. این تاقدیس در منطقه فارس ساحلی قرار دارد و قدیمی‌ترین واحد رخنمون یافته در آن تاقدیس، بخش چهل از سازند گچساران است (نگاره ۲) که نتیجه عملکرد همزمان بالا آمدگی و فرسایش است. بخش‌های چمپه و مول (نگاره ۳) نیز در این تاقدیس قابل مشاهده هستند.

۴- وضعیت ساختار

تاقدیس بنه کوه یک چین نامتقارن است که گنبد‌های نمکی هرنگ در باختر و زندان در خاور میل‌های آن را تحت تأثیر قرار داده‌اند (شکل ۳).

قدیمی‌ترین واحد چینه‌ای رخنمون یافته، بخش نمکی سازند هرمز به سن کامبرین زیرین تا میانی است که به شکل گنبد‌های نمکی بیرون زدگی دارند و شامل سنگ‌نمک به رنگ‌های مختلف، انیدریت و ژپس و بلوک‌هایی از سنگ‌های رسوبی مانند آهک‌های نازک لایه سیاه رنگ و دولومیت‌های چرتی، ماسه‌سنگ‌های قرمز، شیل‌های رنگارنگ و رس‌های قرمز رنگ و سنگ‌های آذرین هستند (نگاره ۴).

رسیده به سرعت حل می‌شوند و نمک‌ها از عمق تخلیه می‌شوند، در اطراف دپایر، منطقه فرورفته مدوری ایجاد می‌شود که توسط رسوبات پر می‌شوند. در اثر تداوم عملکرد گسل‌های عرضی، رسوبات فرورفته روی نمک دچار کشیدگی نیز می‌شوند و تاقدیس مورد نظر، به ظاهر به دو تاقدیس تبدیل می‌شود (شکل ۱۰).

با پیروی از این الگو، می‌توان تاقدیس هرنگ و بنه‌کوه را در ابتدا تاقدیس منفردی به شمار آورد که به دلیل ایجاد و توسعه گسل عرضی هرنگ در منطقه (محل کنونی گنبد نمکی هرنگ) و با کم شدن فشار نمک‌های هرمز، نمک‌ها به سمت بالا جریان یافته‌اند. سپس با تخلیه شدن نسبی نمک‌ها، منطقه فرو افتاده‌ای در اطراف گنبد نمکی ایجاد شده و یک تاقدیس به دو تاقدیس تبدیل شده است. تاقدیس بنه‌کوه در سمت جنوب خاوری و تاقدیس هرنگ در سمت شمال باختری (شکل ۱۱) و گنبد نمکی بین این دو نیز گنبد نمکی هرنگ (نگاره ۵) نامیده شده است. این موضوع با توجه به اندازه تاقدیس بنه‌کوه نسبت به تاقدیس‌های اطراف و به وسیله تهیه و بررسی نقشه خطوط همتراز زیرزمینی رأس گروه دهرم (شکل ۹) نیز قابل تأیید است.

۸- نتیجه‌گیری

بر اساس مجموع بررسی‌های صورت پذیرفته، باید چنین بیان داشت که تاقدیس بنه‌کوه در شمال باختری بندر لنگه، یک چین جدایشی نامتقارن بر روی سازند جدایشی هرمز است. با توجه به شواهد و شباهت تاقدیس بنه‌کوه با تاقدیس هرنگ و قرار گرفتن آنها در راستای یکدیگر می‌توان تاقدیس هرنگ را ادامه شمال باختری تاقدیس بنه‌کوه به شمار آورد که به حالت زین اسبی از آن جدا شده است. بر اساس نقشه خطوط همتراز زیرزمینی رأس گروه دهرم، دو بستگی خاوری به مساحت ۱۶ و باختری به مساحت ۴۱ کیلومتر مربع آشکار شدند که بلندترین نقطه ارتفاعی بستگی باختری آن در نزدیکی نیمرخ DD' برای حفاری مناسب تشخیص داده شد.

شکل ۱- نقشه نشانگر موقعیت تاقدیس بنه‌کوه و راه دسترسی به آن (اقتباس از اطلس راه‌های ایران، ۱۳۸۴)

در دو بخش خاوری و باختری تاقدیس بنه‌کوه اندازه‌گیری شده است. از آنجا که r_c (شعاع انحنا در بستگی تاقدیس) کوچک‌تر از r_0 (شعاع دایره مماس بر یال‌های تاقدیس در محل نقاط عطف آن) می‌باشد، از رابطه $b = r_c/r_0$ برای محاسبه نوک‌دار بودن استفاده شد. با توجه به مقادیر به دست آمده، بخش خاوری یک چین مدور با $b = 0.9$ و بخش باختری، یک چین نیمه مدور با $b = 0.7$ است.

تحلیل فوریه

بر اساس تحلیل فوریه شکل رأس سازند آسماری در تاقدیس بنه‌کوه، ضرایب b_1, b_2, b_3 به تکنیک یال‌های جلویی و پشتی در بخش شمالی و جنوبی چین اندازه‌گیری شدند (جدول ۱ و شکل ۵).

۴-۴- سبک یک لایه چین خورده

گروه دهرم برای بررسی لایه چین‌خورده آزمون انتخاب شد و موارد ذیل مورد بررسی و محاسبه قرار گرفتند:

انحنا نسبی (الگوی شیب ایزوگون)

الگوی شیب ایزوگون گروه دهرم از نوع همگرا (رده ۱) است. الگوی شیب ایزوگون در یال جلویی (شکل ۶ و جدول ۲) و یال پشتی (شکل ۷ و جدول ۳) از 1A تا 1C تغییر می‌کند.

ستبرای حقیقی یا قائم (t_α)

ستبرای حقیقی گروه دهرم از ۱۱۰۰ تا ۱۳۰۰ متر برآورد می‌شود.

۵- سازوکار چین خوردگی

بر اساس بررسی‌های صورت پذیرفته، تاقدیس بنه‌کوه یک چین جدایشی نامتقارن (McClay, 2000) با سامانه بسته (Gonzalez-Mieres & Suppe, 2006) واقع بر روی سازند جدایشی هرمز می‌باشد. عمق سطح جدایش نیز بر اساس (Marshak & Mitra, 1988) ۱۱۹۳۱ متر (Mitra, 2002) محاسبه شده است (شکل ۸) که با نیمرخ‌های تهیه شده (شکل ۴) و نقشه پی‌سنگ (Morris, 1977) و روش ارائه شده توسط (Bulnes & Poblet, 1999) همخوانی نشان می‌دهد.

۶- نقشه خطوط همتراز زیرزمینی در رأس گروه دهرم

تاقدیس بنه‌کوه دارای دو برجستگی خاوری و باختری است. برجستگی خاوری به طول ۱۰ کیلومتر در جهت خاور دارای میل ۷ تا ۱۰ درجه و برجستگی باختری به طول ۱۵ کیلومتر طول به سمت باختر دارای میل ۵۰ تا ۸۰ درجه است. این دو برجستگی در نقشه خطوط همتراز زیرزمینی توسط منحنی تراز ۴۲۰۰- متر از هم جدا می‌شوند. با توجه به شباهت تاقدیس بنه‌کوه با تاقدیس هرنگ و قرار گرفتن آنها در راستای یکدیگر می‌توان تاقدیس هرنگ را ادامه شمال باختری تاقدیس بنه‌کوه به حساب آورد که به حالت زین اسبی از آن جدا شده است.

در هر حال نقشه خطوط همتراز زیرزمینی رأس گروه دهرم براساس نیمرخ‌های عرضی (شکل ۴) تهیه شده است (شکل ۹) و بلندترین نقطه ارتفاعی بستگی باختری آن به مساحت ۴۱ کیلومتر مربع، در نزدیکی نیمرخ DD' برای حفاری مناسب تشخیص داده شد.

۷- الگوی پیشنهادی برای شکل‌گیری تاقدیس بنه‌کوه

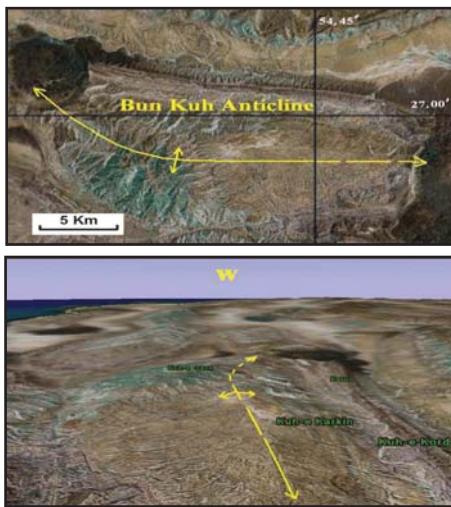
فشردگی ناحیه‌ای، سبب ایجاد تاقدیس‌های طولیل با هسته نمکی می‌گردد. توسعه گسل‌های عرضی پس از شکل‌گیری تاقدیس نیز، می‌تواند مکان‌های به نسبت کم‌فشاری را برای صعود نمک فراهم سازد. از آنجا که گنبد‌های نمکی به سطح

جدول ۲- داده‌های اندازه‌گیری شده از گروه دهرم در یال جلویی تاقدیس بنه کوه

	نیمرخ	شیب	رده	T ¹	t ¹
۱	AA'	12	1C	1.01	0.98
۲	BB'	30	1B	1.13	1
۳	CC'	47	1B-1C	1.36	1
۴	DD'	18	1A	1.15	1.1

جدول ۱- ضرایب فوریه محاسبه شده برای رأس سازند آسماری

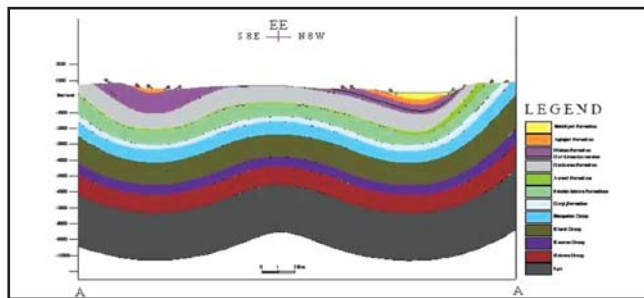
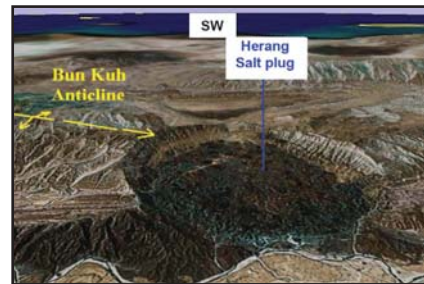
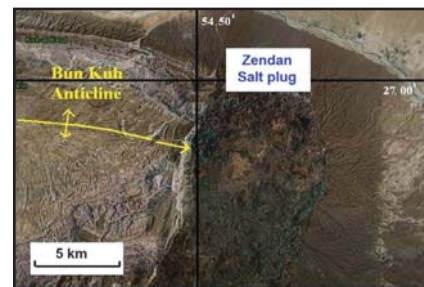
شماره نقطه	شماره نیمرخ	یال	b5	b3	b1	نوع چین
1	AA'	جنوبی	0.77	2.16	12.89	نیمه بیضی پر دامنه
2		شمالی	-0.22	0.16	11.89	سینوسی پر دامنه
3	BB'	جنوبی	0.87	3.33	16.48	نیمه بیضی پر دامنه
4		شمالی	0.16	1.33	15.17	سهمی پر دامنه
5	CC'	جنوبی	0.11	1.66	14.55	نیمه بیضی پر دامنه
6		شمالی	0.31	0.33	13.01	سهمی پر دامنه
7	DD'	جنوبی	0.42	1.66	10.24	نیمه بیضی پر دامنه
8		شمالی	0.16	0	8.83	سینوسی پر دامنه

شکل ۲- الف) نمای نقشه و ب) نمای مایل از تاقدیس بنه کوه با دید به سمت باختر

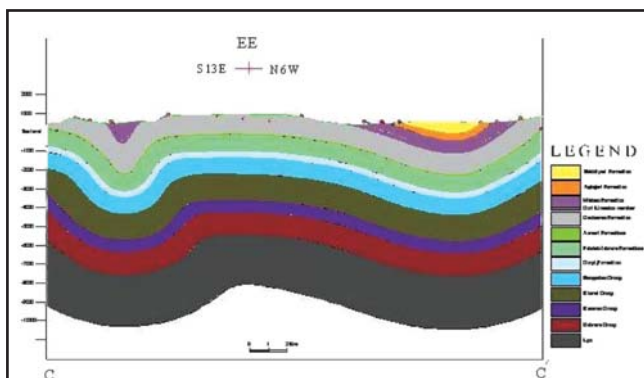
جدول ۳- داده‌های اندازه‌گیری شده از گروه دهرم در یال پشتی تاقدیس بنه کوه.

شماره	نیمرخ	شیب	رده	T ¹	t ¹
۱	AA'	24	1B-1C	1.04	0.98
۲	BB'	20	1B	1.09	1
۳	CC'	10	1B	1	1
۴	DD'	40	1A	1.04	0.98

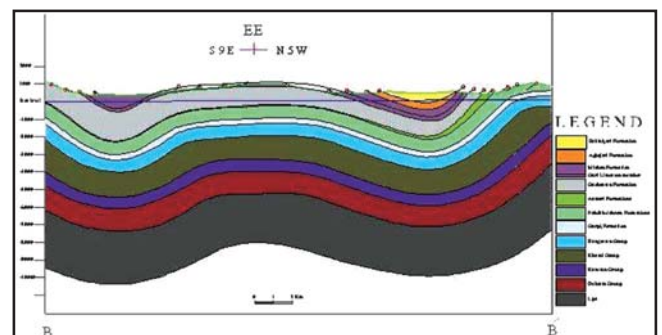

شکل ۴- الف) نیمرخ تهیه شده از بخش خاوری تاقدیس بنه کوه

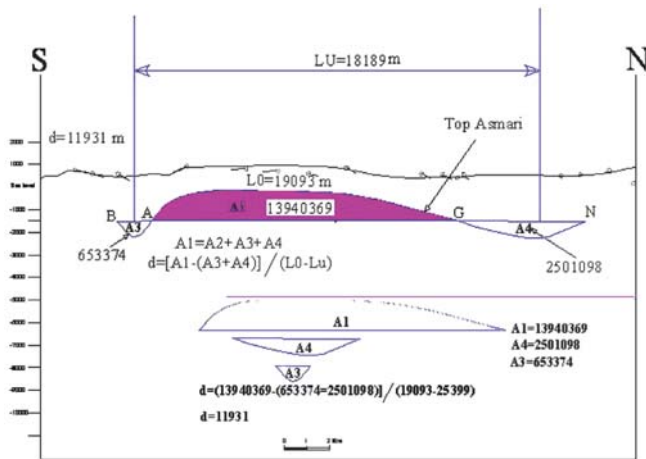
شکل ۳- تصویر ماهواره‌ای میل خاوری (الف) و باختری (ب) تاقدیس بنه کوه

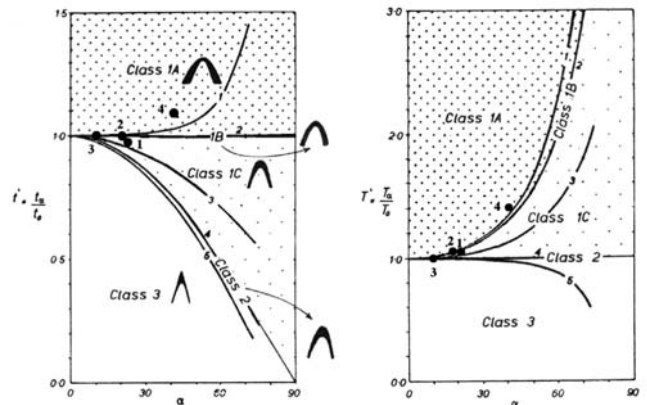
شکل ۴- ب) نیمرخ تهیه شده از بخش باختری تاقدیس بنه کوه

ادامه شکل ۴- الف) نیمرخ تهیه شده از بخش خاوری تاقدیس بنه کوه

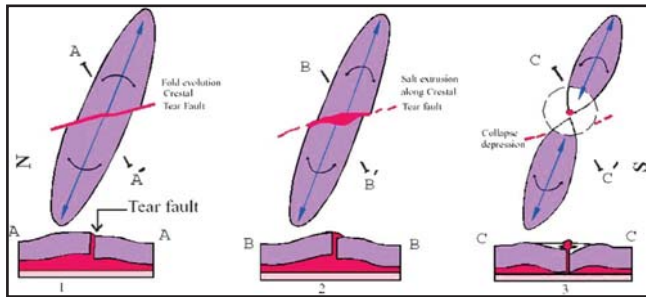

شکل ۸- محاسبه عمق جدایش اصلی تاقدیس بنه کوه

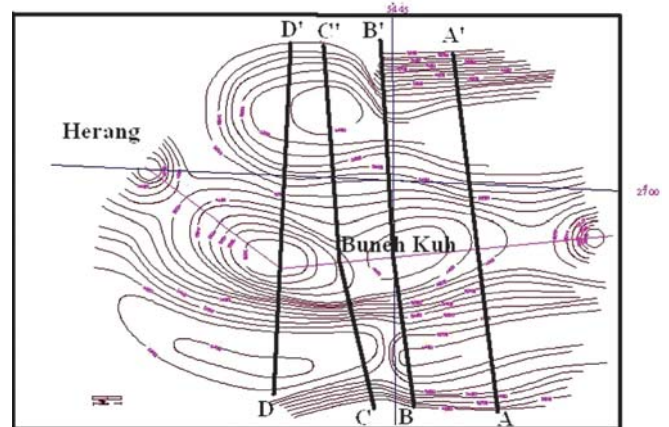

شکل ۷- رده بندی هندسی گروه دهرم در یال پستی (شمالی) بر اساس الگوی شیب ایزوگون اقتباس از (Twiss & Moores 1992)

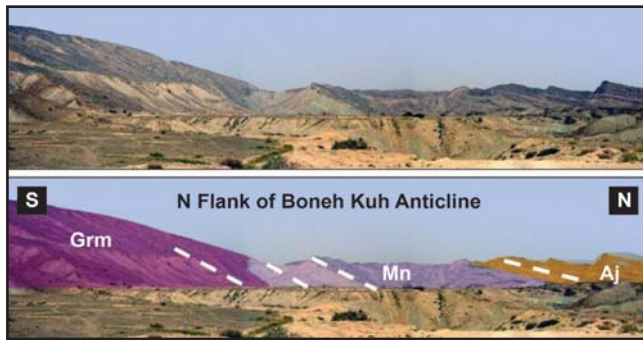
$t_0 = T_0$ و نشانگر ستریای موازی سطح محوری در محل لولای واحد چین خورده است. T_α و t_α به ترتیب نشانگر ستریای موازی سطح محوری و ستریای حقیقی در یال می باشند. α نیز نشانگر مقدار شیب گروه دهرم در بخش های مورد اندازه گیری است. اعداد، در جدول ۳ معرفی شده اند

شکل ۱۰- خروج نمک از یک گسل عرضی در طی فشارش (اقتباس از Letouzey, et al ۱۹۹۵)

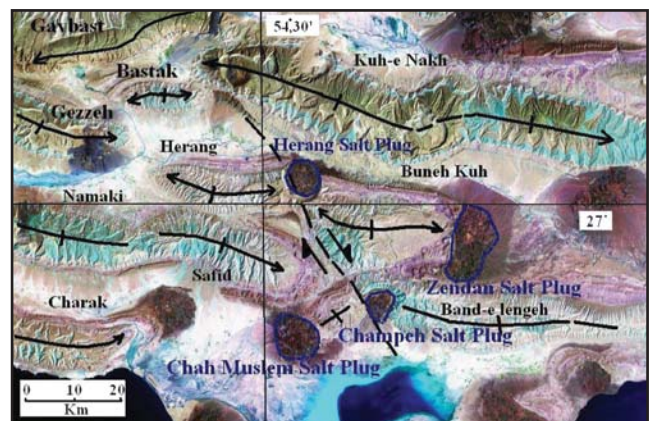
شکل ۹- نقشه خطوط همتراز زیرزمینی رأس گروه دهرم بر اساس نیمرخ های عرضی تهیه شده (خطوط پررنگ)

نگاره ۱- نمایی از یال شمالی تاقدیس بنه کوه، دید به سمت باختر

نگاره ۲- نمایی از ژئوسپس های بخش چهل در هسته تاقدیس بنه کوه

شکل ۱۱- موقعیت تاقدیس بنه کوه و هرنگ نسبت به همدیگر و ساختارهای اطراف

نگاره ۴- نمایی از سنگ‌های آذرین موجود در سازند هرمز

نگاره ۳- نمایی از سنگ آهک‌های بخش گوری که یک ساختار فلپ را در بخش باختری یال جنوبی تاقدیس بنه‌کوه ایجاد نموده است، دید به سمت شمال باختری

نگاره ۵- نمایی از گنبد نمکی هرنگ، دید به سمت شمال خاوری

کتابنگاری

اطلس راه‌های ایران، ۱۳۸۴- مؤسسه جغرافیایی و کارتوگرافی گیتاشناسی، صفحه ۱۰۵ و ۱۰۴.

References

- Berberian, M., 1995- Master blind thrust faults hidden under the Zagros Folds: Active Basement Tectonics & Surface Morphotectonics. *Tectonophysics*, 241, pp. 193-224.
- Bulnes, M., Poblet, J., 1999-Estimating the detachment depth in cross sections involving detachment folds, *Geol. Mag.* Vol.136, N0.4, PP.395-412.
- Gonzalez-Mieres, R., Suppe, J., 2006-Relief and Shortening in detachment folds, *Journal of Structural Geology*, Vol.28 ,PP.1785-1807.
- Letouzey, J., Colleta, B., Vially, R. & Chermette, J. C., 1995- Evolution of salt related structures in compressional settings, In: *Salt Tectonics: A global Perspective* (eds. By M. P. A. Jackson, D. G. Roberts and S. Snelson), AAPG. Memoir 65, pp. 41-60.
- Marshak, S. & Mitra, G., 1988- *Basic Methods of Structural Geology*, W.H. Freeman and Company, New York, PP.370-372, 503P.
- McClay, K. R., 2000- *Structural Geology for Petroleum Exploration*, Royal Holloway, University of London, PP.392-395, 503p.
- Mitra, G., 2002- Structural models of faulted detachment folds, *AAPG Bulletin*, Vol.86, No.9, PP.1673-1694.
- Morris, P., 1977- Basement structures as suggested by aeromagnetic survey in South West Iran, *Proceedings of Second Iranian Petro. Inst. Earth Science Symposium*.
- Ramsay, J.G. & Huber, M. I., 1987- *The Techniques of Modern Structural Geology*, Academic press, London, PP.314 -317, 700P.
- Twiss, R. J. & Moores, E. M., 1992- *Structural Geology*, W.H. Freeman and Company, New York, PP. 226-232, 532p.

For Persian Version see pages 63 to 72

E-mail: moghimi_ir@yahoo.com

Volcanostratigraphy and Different Stages of Explosive of Taftan Volcano

By: H. Biabangard* & A. Moradian**

* Sistan and Baluchestan University of Zahedan, Zahedan, Iran.

** Shahid Bahonar University of Kerman, Kerman, Iran.

Received: 2007 June 10

Accepted: 2009 January 14

Abstract

Taftan Volcano in southeast of Iran, Sistan and Baluchestan Province, is located in 45 km north of Khash city and about 100 km south to southeast of Zahedan at the terminal of Nehbandan-Khash flysch and north Makran zones. No Volcano-stratigraphic studies have been carried out around Taftan volcano. Taftan volcano can be classified into three groups from stratigraphic point of view: pre, syn and post volcanic deposits. The first group has formed the basement of Taftan and consists mostly of sandstones, shale, limestones and marl (flysch facies), colored melange complex, ultramafic rocks (preidotites), mafic rocks (gabbros and basalts), pelagic limestones, radiolarites and low metamorphic rocks, (metagreywackes, slates, phylites and schists). Second group has volcanoclastic and lava flows that form the main body of the volcano and third group includes alterations along with reworked product of Taftan. Our studies revealed that Taftan volcano has more than five eruptions stages including olivine basalte lava flows, Anjerk crater, Jamchen crater, Anar mount, principal peaks, eruption related to before and final stages of eruptions.

Key words: Taftan, Stratovolcan, pyroclastic, Anjerk crater, Jamchen crater.

For Persian Version see pages 73 to 82

E-mail: h.biabangard@yahoo.com

Geometric Analysis of the Buneh Kuh Anticline (Zagros)

By: M. Arian* & S. Keshavarzi Dana*

*Islamic Azad University, Science and Research Campus, Tehran, Iran

Received: 2007 April 16

Accepted: 2007 August 26

Abstract

The Buneh Kuh anticline (with 25 km length and 7 to 17 km width) is a NW-SE trending anticline in the Coastal Fars Sub-basin (Zagros simple folded belt). Gachsaran formation is cropping out in the core of this anticline. In this paper the elements of fold style and folding mechanism have been investigated in the Buneh Kuh anticline. It is an asymmetric detachment fold on the Hormoz Formation. Herang anticline is a NW continuation of the Buneh Kuh anticline. Sub-surface contour map on the top of the Dehram group (gas reservoir) was prepared and its western culmination (near to the DD' cross section) could be recommended for drilling.

Keywords: Buneh Kuh anticline, Zagros, Fold style, Dehram Group

For Persian Version see pages 83 to 88

E-mail: MehranArian@yahoo.com